

Magyar történeti kutatások a Vatikánban

Tusor Péter: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban. PPKE–Gondolat Kiadó, Budapest–Róma, 2004. 229 old.*

Tusor Péter könyve egy régi-új vállalkozás beindításának a nyitánya. Nem kevesebbet jelent ez, mint egy újbóli szervezett keret biztosítását a vatikáni/római magyar kutatások számára. E nemes feladatot, szellemiségéhez mérten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemnek 1999-ben Erdő Péter rektor által megalakított Egyháztörténeti Kutatócsoportja vállalta magára. Érthető okból, hiszen a neves egyháztörténész elődök – például Fraknói Vilmos, Hanuy Ferenc, Artner Edgár és Galla Ferenc –, kiknek örökségét a kutatócsoport folytatni kívánja, szorosán kapcsolódtak hallgatóként vagy oktatóként az egyetem teológiai karához. Hosszas előkészítő munkálatok után 2002. októberében született döntés egy új, elsődlegesen a vatikáni magyar kutatások eredményeit bemutató könyvsorozat elindításáról. A *Collectanea Vaticana Hungariae* címet viselő sorozat fővédnökségét Erdő Péter bíboros esztergom–budapesti érsekként természetesen továbbra is vállalta. A kiválasztott cím jelzésértékű, szintén egy örökség továbbvitelét jelöli: a Fraknói Vilmos által 1884-ben útjára indított *Monumenta Vaticana Hungariae* köteteinek folytatására kívánt utalni a kutatócsoport tagjai közül kikerülő szerkesztőbizottság és a sorozatot alapító szerkesztőként jegyző szerző.

Mennyiben régi és mennyiben új e kezdeményezés? Tartalmilag mindenképp újdonságot fog hozni a vállalkozás, hisz új, a szentszéki–magyar kapcsolatokat tárgyaló, eddig publikálatlan tudományos eredmények közzététele a cél. Kéziratos hagyatékok posztumusz kiadványait éppúgy, mint mai kutatók tanulmányait, monográfiáit és for-

rasközléseit ismerheti majd meg a minden bizonnyal nem csak szakmabeliekből álló olvasóközönség. Régi azonban e vállalkozás, amennyiben szerencsés módon lehetőségünk van a nagy elődök küzdelmes fáradozásokkal teli, de mindenképp példamutató munkáinak a folytatására. Vannak tehát gyökerek, amelyekhez vissza tudunk nyúlni, és gondos ápolással újra eredményessé tehetjük a ránk hagyományozott örökséget, lehetőséget teremtve történészeinknek a külföldi (el)ismertségre, s bekapcsolódást a nemzetközi történetírás vérkeringésébe.

Ezen gyökerek és az átvállalt örökség történeti fejlődésének rögzös útját mutatja be a római levéltárakat jól ismerő történész, Tusor Péter. Munkája a *Collectanea Vaticana Hungariae* első kötetének¹ bevezető részeként, illetve önálló monográfiaként is napvilágot látott. A Fraknói Vilmos halálának 80. évfordulójára emlékező könyvhöz a Vatikáni Levéltár prefektusa, Sergio Pagano írt elismerő, bizakodó ajánlást.

A Vatikán archívumában, könyvtárában fellelhető magyar történeti források kutatása Inchoffer Menyhérttel már a 17. század közepén kezdetét vette. A jelen tanulmány első fejezete is az ő tevékenységének ismertetésével, majd a barokk kor másik jelentős alakjának bemutatásával indul. Így jutunk el a kötet második fejezetében Fraknói Vilmos személyéhez, a pozitívizmus korának legjelentősebb alakjához, aki elsőként érkezett az 1881-ben megnyitott vatikáni levéltárba. Fraknói ekkor adta elő tervét a pápának egy önálló, a magyar vonatkozású vatikáni források tartalmazó sorozat életre hívásáról. Elképzelése támogatásra talált, és a hazai egyházi elit nagyvonalúságának köszönhetően a szükséges anyagi fedezetet is

¹ Artner Edgár: *„Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”*. Budapest–Róma, 2004.

sikerült biztosítania. Minden megadatott tehát, hogy 1884-ben elindulhasson a *Vatikáni Magyar Okirattár (Monumenta Vaticana Hungariae)*, amelynek 1891-ig megjelent nyolc kötete középkori témákat tartalmaz. A szerkesztőbizottságban Ipolyi Arnold elnök mellett olyan személyiségeket találunk, mint például Knauz Nándor vagy Rómer Flóris.

A harmadik fejezet tíz év eseményeit (1894–1904), a római magyar kutatások fénykorát öleli fel. Ekkor alapította meg, saját költségén, Fraknói a Római Magyar Történeti Intézetet, szervezett keretben biztosítva ezáltal az Örök Városban folyó kutatómunka számára. A kutatások hangsúlya, figyelembe véve más nemzetek kutatói tervét, a 14–15. századra esett. Módszertanilag pedig az adatgyűjtés immár az egyes magyarországi egyházmegyékre lebontva s időrendbe rendszerezve folyt. Ennek első eredményeként született meg 1896-ban *A veszprémi püspökség római oklevéltára*. A továbbiakban név szerint megismerhetjük azt a mintegy harminc kutatót, köztük Kollányi Ferencet, Hodinka Antalt, Lukcsics Józsefet vagy Sörös Pongrátcot, akik munkájukkal biztosították az intézeti kutatómunka folyamatosságát. Igen részletes, jól használható képet kapunk a római tartózkodásuk alatt végzett tudományos tevékenységeikről, későbbi beszámolóikról, publikációikról.

Míg más nemzetek sorra alapítják Rómában történeti intézeteiket, addig a Fraknói-intézet 1906-ban kénytelen bezárni kapuit. A könyv negyedik fejezete alapos részletességgel, korabeli dokumentumok felhasználásával mutatja be ennek okait. Láthatjuk Fraknóinak az intézménye megmentésére tett hiábavaló, keserves küzdelmét, amely végül római ingatlanainak a magyar állam részére történő adományozásba torkollott. Képet kapunk arról, hogy az első világháború eseményei mennyiben befolyásolták az intézmény sorsát, míg végül 1924-ben Gerevich Tibor irányításával újra indulhatott a munka. Ha nem is összehangolt keretek között és a nemzetközi történetírás

figyelmét nélkülözve, de tudományos publikációk azért ezen interregnum idején is születtek, amelyeket Tusor Péter hiánytalanul számba vesz.

A kötet legizgalmasabb része az időközben megalakult Római Magyar Akadémia és a Római Magyar Történeti Intézet viszonyát elemzi, a két intézmény alig-alig megvalósult különállóságát hangsúlyozva. A szerző ezt követően arra keresi a választ, mi okozhatta nem sokkal a sikeresnek tűnő újraalapítás után a szisztematikus vatikáni magyar kutatások megszakadását, majd gyakorlati működésképtelenségét. Szigorú, de a számos korabeli forrás, levelezés megismertetése után, igazságosnak tűnő kritikával illeti a baj orvoslására születő döntéseket, „az öncélúvá váló, terméketlen akadémiai bürokráciát” (68. old.) okolva. Majd a két világháború közötti korszakban útjára indított, és az éles kritikai bírálat ellenére mégsem jelentéktelen kiadványokat (*Monumenta Hungariae Italica, Annuario, A Római Magyar Intézet Kiadványai*) tekinthetjük át. Ezután a komoly kutatói munkát igénylő, az 1924–1944 közötti ösztöndíjasok bemutatása következik, gondosan összeállítva kutatási témáikat, publikációikat, a kortársak bírálatát, elismeréseit. A Vatikán egykori levéltárosának, Pásztor Lajosnak a római magyar kutatásokra irányuló, reményekkel teli programja zárja a fejezetet.

A bizakodás éveinek azonban hamar vége szakadt a kommunista hatalomátvétellel, ami a Római Magyar Történeti Intézet eltörlését jelentette. Bár a kutatásokat hivatalosan koordináló intézményi keret megszűntették, a kutatói munka nem állt le. Sor került a vatikáni magyar anyagok mikrofilmre vételére; s Érszegi Géza ösztöndíj szavai után igazi fordulópontot hozott Benda Kálmán és Tóth István György munkássága. A kötet által nyújtott historiográfiai összefoglalás így jut el a jelenkori történetészek vatikáni kutatásokon alapuló tudományos tevékenységének ismertetéséhez és a Fraknói Vilmos Történeti Intézet 1996-os, sajnos csak formális újraalapításához. Meglepő,

hogy az intézmény nem vesz részt a sorozat kiadásában, jóllehet ez kötelessége lenne.

Tekintve, hogy az intézet sorsa a további kutatások függvénye, a szerző alapos részletességgel megfogalmazza azokat a feladatokat és lehetőségeket, amelyek az új generációra várnak. Teheti ezt, hiszen monográfiája nem csak egyszerű összefoglalását adja a vatikáni kutatásoknak, hanem az események ilyenképpen való alakulásának okait keresve az elétáruult források alapján képes felismerni az elkövetett hibákat, hiszen célkitűzései csak ennek fényében ölthetnek reális megfogalmazást. Elsődlegesen egy olyan magyarországi intézmény szükségességét sürgeti, „amely megteremti a római forrásanyag feldolgozásának szakmai kereteit” (106. old.), párhuzamosan bemutatva más országok római intézményeit és kiadványait, lehetőséget teremtve az egyetemes történetírásba való bekapcsolódásra. További célkitűzés a római Fraknoi-intézet tényleges életre keltése, és – az elődök hibáiból okulva – a folyamatos utánpótlás biztosítása, a publikációs lehetőség biztosítása, nem elszórtan, hanem kifejezetten az e célra indított sorozatban.

A kötet részét képezi még egy fontos szerkezeti elem, a függelék, ahol a már korábban megismert tudós kutatók rendszerezett vatikáni hagyatékain túl a hazai levéltárainkban őrzött mikrofilmfelvételek, fényképek listáját tanulmányozhatjuk. Használata elengedhetetlen minden jelenkori és későbbi kutató számára. Végül azon dokumentumokba, forrásokba kapunk betekintést, eleget téve a forrásközlésekkel szemben állítható követelményeknek, amelyekre a kötet hivatkozik. Helyet kapott itt Fraknoi Vilmos és a magyar állam között létrejött ajándékozási szerződés, a Római Magyar

Történeti Intézet házirendje, költségvetése, ösztöndíjas kutatók jelentései, valamint szakmai kérdésekről, kutatói tervezetekről folyó levelezések.

Természetesen a kötethez tartozik egy igen akkurátusan összeállított bibliográfia és névmutató is. Az új sorozat előírásainak megfelelően tizenöt oldalas angol nyelvű összefoglaló zárja az igényesen összeállított munkát (a kétnyelvűség a tartalomjegyzék és a címnegyed esetében is követelmény).

Olyan hiánypótló, a kutatások könnyítését elősegítendő mű született Tusor Péter tollából, ami minden bizonnyal hivatkozási alapul szolgál mind a jelenkori, mind a jövőbeni egyháztörténészek számára. A historiográfiai áttekintés mellett a kötet legnagyobb értékét gondos kutatói munkán alapuló jegyzetapparátusa, gazdag forrásgyűjteménye adja. A szerző nem elégedett meg azzal, hogy méltó emléket állított a követendő elődök előtt; bemutatva a kutatások jelenlegi állását, számba vette a jelenkor egyháztörténészeit is, hiszen az ő munkájuk összehangolása lenne a feladat, nekik kell immár példát állítaniuk a vatikáni magyar kutatásokat vállaló utódok számára. Olyan felelősségteljes, lelkiismeretes munkát kell végezniük, amihez büszkén csatlakozhat a felnövekvő, új történész nemzedék. Tusor Péter tolmácsolásában ismét megfogalmazódott egy program, melynek szem előtt tartásával a római magyar kutatások termékeny korszaka veheti kezdetét. Mindenesetre jelen kötettel és a szerző által alapított új vatikáni sorozattal az első lépések már megtörténtek.

ANTAL BEATRIX